

könyv
könyvtár
könyvtáros

1999
szeptember

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

8. évfolyam 9. szám

1999. szeptember

Tartalom

Könyvtárpolitika

Vándorgyűlés Pápán	3
Monok István: Kutatás, állományfejlesztés, szerzővé válás	7
Győri Erzsébet: A kiadók és a könyvtárak, a könyvtárak mint kiadók	12

Fórum

Kormos Sándor: Könyvrendelés az Interneten a Könyvtárellátó Közhasznú Társaságtól	23
Berke Barnabásné: Gondolatok és kérdések a könyvtárellátásról	25

Könyv

Pogány György: Régi magyar orvosdoktori értekezések	27
Tájékoztató a könyvtári szakmai kollégium pályázatának elbírálásáról	30
A „Könyvtárpártoló Önkormányzat – 1999” cím és a címmel járó támogatások nyertesei	45
A „Koncepció az országos könyvtári, múzeumi, levéltári és közművelődési információs hálózat fejlesztése” című pályázat eredménye	47
Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz	54

From the contents

Annual conference of the Association of Hungarian Librarians (3);
István Monok: Research, collection development, authorship (7);
Erzsébet Györi: Publishers and libraries, the libraries as publishers (12)

Cikkeink szerzői

Berke Barnabásné, az OSZK főosztályvezetője; *Györi Erzsébet*, az OSZK–KMK mb. igazgatója; *Kormos Sándor*, a Könyvtárellátó KHT számítástechnikai vezetője; *Monok István*, az OSZK főigazgatója; *Pogány György*, az ELTE oktatója

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

**Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
Poprády Géza, dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Györi Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791
Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: **Monok István**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója
Készült az OSZK Nyomdaüzemében
Felelős vezető: **Burány Tamás**
Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói fv. Munkaszám: 99.182

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár
Előfizetési díj 1 évre 3000 forint. Egy szám ára 250 forint
HU-ISSN 1216-6804

Vándorgyűlés Pápán

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete augusztus 5–7 között tartotta meg XXXI. Vándorgyűlését – Pápán. Jelentkezőkben, résztvevőkben nem volt hiány, láthatólag a Vándorgyűlés mint műfaj nem vált megunttá, funkciótlaná, az érdeklődés iránta éppoly nagy, ha nem nagyobb, mint a korábbi években. Hogy mi lehet ennek az oka, nehéz lenne felfejteni. Bizonyos alapvető indíciúmokokat az MKE elnöke, *Ambrus Zoltán* is nyújtott a kérdés megoldásához abban a kis beköszöntőjében, ami a Vándorgyűlés programját tartalmazó füzetke élén áll. Érdeemes e néhány sort teljes terjedelmében közölni:

„Tisztelt Kolléganők és Kollégák!
Kedves Barátaink!

Az összetartozó dolgokat egyben kell tartani! A magyar könyvtárosságnak az augusztus eleje immáron 31. alkalommal az együvé tartozás, az azonosságérzet erősítésének ideje, szimbolikusan és gyakorlati értelemben is. Mi vonz 500–800 kollégát a pihenés kellős-közepén, 30 fokos melegekben egy-egy magyar városba, ha nem az, hogy bizonyosságot szerezzen: együtt vagyunk, megvagyunk, sőt néha gyarapodunk. Ez utóbbi persze nem biztos, hogy anyagi javakra értendő. Időnként, vagy inkább legtöbbször beérjük mi annyival is, ha nem bántanak bennünket, ha hagynak dolgozni, ha nem kérdőjelezik meg közösségi hasznosságunkat, ha barátainktól, partnereinktől egy-egy biztató szó kapható.

Most persze úgy hisszük, ennél többről, építkezésről van szó. Hosszú távú, igényes alapos programok megvalósításáról és egy évezred lezárásáról. Már nem lesz olyan vándorgyűlés melynek dátuma 1-essel kezdődne!

Ha ez így van, akkor nincs fontosabb dolgunk, mint hagyományos értékeink és kapcsolatrendszerünk megerősítése: építkezésnél az alapnak biztosnak kell lennie. Mi magunknál akarjuk tudni majd az új évezredben is – át akarjuk vinni? menteni? – mindazt, amit eddig együtt tartottunk, igen az együvé tartozó dolgokat! Hagyományost és modernet, könyvet és telematikát, a könyvtárat és az alkotó, tanuló, tenni akaró embert.

Azért hívtuk most erre a vándorgyűlésre a könyv *alkotóját, kiadóját, terjesztőjét*, hogy megismerjük az ő ezredvégi gondolataikat és reményeink szerint, programjukat is. Ez a hármas a mi leghagyományosabb partnerünk és a jövőt sem járhatjuk nélkülük. Van egymásra utaltság, kell jövőkép!

Most Pápara igyekszünk, egy múltjában és törekvéseiben is példaadó kisvárosba, ahol várnak bennünket, várják Önöket!

Köszönöm, hogy ilyen sokan elfogadták a meghívást!”

E köszöntő-bevezető szavak valóban a lényegre utalnak. A bennük felvillanott hármasság konzekvensen végigvitetett a Vándorgyűlés programján. Az első szekció *A szerző és a könyvtár*, a második a *A kiadó és a könyvtár*, a harmadik a

terjesztő és a könyvtár címmel, és a címhez illő tartalommal-programmal tartotta meg ülését. A negyedik szekció e hármasságot kapcsolta egybe egy speciális aspektusból, nézőpontból: *A szerző, a kiadó, a terjesztő és a könyvtár kapcsolata az elektronikus környezetben*. És e négy szekción elhangzottak álltak valóban a Vándorgyűlés középpontjában. Persze nem abban az értelemben, hogy az itt elhangzott előadások mintegy az adott témakörök élőszóbeli monográfiáiként lennének felfoghatók. A legtöbb előadó – hál Istennek – nem „kész”, megmáshíthatatlan anyaggal jött, nem prelegálni vágyott. Problémaszálazásokra került sor szinte minden szekcióülésen, új gondolatok, természetszerűleg még nem kiforrott, végleges és véglegesített gondolatok és ötletek felvetésére, tovább gondolásra szánt tézisek közzétételére. Az előadók többsége nem tévesztett műfajt, nem „szerepelni” óhajtott, hanem társalogni, beszélgetni, együttgondolkodni. Az egyik leg-sikeresebb, méltán általános tetszést keltett előadás ezt az alcímében is határozottan leszögezte. (Vathy Zsuzsa író-nő *Író, ne írj! Gondolatok az írók mai helyzetéről* című expozejára gondolunk, ennek szövegét a 3K októberi számában lelheti majd meg az olvasó.) *Kutatás, állományfejlesztés, szervezővé válás* címmel adta közre elgondolásait *Monok István*, az OSZK főigazgatója, épp gondolatainak újszerűségével, sémákba, előzetesen adott elvárásokba nem illő voltával, újszerű kapcsolódásokat felvillantó elmélkedésével némileg zavarba is hozva hallgatóit (vagy azok egy részét). (Monok István előadását e beszámoló után találhatja meg az olvasó.)

A kiadói oldal széles skálával vonult fel. „Igazi”, profi kiadók tárták a könyvtárosok elé gondolataikat, problémáikat (*Szávay Ilona*, a Pont Kiadó vezetője, *Takács Edit*, a Nemzeti Tankönyvkiadó felelős szerkesztője, *Gellériné Lázári Márta*, a Napvilág Kiadó ügyvezető igazgatója és mások), valamint könyvtárosok, akik kiadók is egyúttal (*Monostori Imre*, a Tatabányai Megyei Könyvtár igazgatója, az Új Forrás főszerkesztője). A terjesztők részéről is sok meggondolandó újdonság, újragondolandó klasszikus probléma, nem egy esetben terjesztők és a könyvtárak közötti kommunikációs zavart jelentő félreértés pertraktálására került sor.

Koltay Tibor (GATE Központi Könyvtár igazgatója) *Egy könyv születésének természetrajza* címmel szinte teljes, mélyreható fenomenológiáját nyújtotta az elektronikus környezetben születő könyvnek (Kutatás és közlés a természettudományokban. Bp. Osiris K. 1999. 318 p.) Szervesen kapcsolódott előadásához *Földes László* (a Kossuth Könyvkiadó multimédia menedzsere), aki *A könyv metamorfózisa Gutenbergtől Bill Gates-ig* címmel adott dinamikus folyamatrajtot. Más oldalról közelítettek a kérdéskomplexumhoz *Gergely Ákos* (Xerox Hungary), *Kormos Sándor* (Könyvtárellátó Kht. – az ő előadása, *Berke Barnabásné* rá vonatkozó reflexióival-kérdéseivel, e számunk Fórum rovatában olvasható), *Moldován István* (BKE Könyvtára) valamint *Tószegi Zsuzsa*. Ők részint az elektronikus környezet nyújtotta kereskedelmi lehetőségekről és praktikákról (pl.: *Elektronikus könyvkiadás – új üzleti lehetőség a könyvtárak számára*), részint a különböző fejlesztési programokról és megvalósulásokról értekeztek (*Könyvtárak elektronikus környezetben*, illetve *A Neumann-házban folyó fejlesztési programok*).

Természetesen ezeknek a szekcióknak az előadásai, vitái, beszélgetései, hozzászólásai nemcsak a Vándorgyűlés központi témáihoz kapcsolódtak organikusán, de mintegy továbbvitték, konkretizálták, elemeire bontották, átvilágították azt is, ami a Vándorgyűlés plenáris ülésén elhangzott. Az idei Vándorgyűlésnek

egyik szépségét és példaadó gyakorlatiasságát éppen az adta, hogy – ősi módszertani elvek modern alkalmazásaként – a fennforgó témák többszörös megközelítését, más-más aspektusokból való számbavételét, annak újabb és újabb síkjait feltáró kutatását valósította meg. Természetesen nem spontán-véletlenszerű módon. A szervezők pontosan tudták, mit kívánnak „kihozni” a Vándorgyűlés témáiból, a program nem „magától” alakult, és bár az előadók-hozzászólók-résztvevők – természetesen – saját iniciatíváik alapján jártak el, saját gondolataikat adták elő, mégis mindahányan szervesen egyetlen és egyszólagos program kiépítésén fáradoztak. Ambrus Zoltán Vándorgyűlés előtti üdvözlését azért is idéztük, hogy láthatóvá váljék: a Vándorgyűlés azt valósította meg, amire összehívói, szervezői „megálmodói” gondoltak, az egyes vándorgyűlési „műfajok” (nyílt nap, plenáris ülés, szekciókban folyó munka stb.) kvaderkövekként illettek egymáshoz is, az egészhez is.

A plenáris ülésen, mely egyszerre fogható fel nyitányként is, anticipált összefoglalásként is, három nagyelőadás hangzott el. *Pomogáts Béla*, a Magyar Írószövetség elnöke *Írók és olvasók az ezredvégen* címen szólott igen népes hallgatónézőközönségéhez. Előadásában az a szó, hogy könyvtár elő sem fordult. Míg a szekcióüléseken elhangzott expozék, ha nem könyvtárosok szájából hangzottak is el, rendre érintették a könyvtári tematikát, megfogalmazták a könyvtárakkal szembeni elvárásokat, rámutattak arra, hogy egy-egy területen milyen lehetőségei lennének a könyvtáraknak, más területeken ők maguk (könyvkiadók, könyvterjesztők) mit nyújthatnak a könyvtáraknak stb., addig Pomogáts Béla az irodalomról szólott, minden „mellétekintetet” kizárva. Úgy vélhette – és joggal –, hogy a tanulságokat nem neki kell levonnia, a legnagyobb segítséget és támogatást azzal adhatja, ha az irodalom helyzetét, helyzetének változásait, az irodalmon belüli mozgásokat mutatja fel, lássák a könyvtárosok, mi a helyzet, és aztán ennek ismeretében alakítsák ki stratégiáikat, mozgósítsák erőiket, tisztázzák feladataikat. A közönség láthatóan értette Pomogáts Béla szándékait és hálisan nyugtázta azt a széleskörű áttekintést írók és olvasók ezredvégi állapotáról, amit Pomogáts Béla adott. Tán épp azzal jelölte ki a könyvtár helyét, hogy előadását két pólus (író – olvasó) köré tömörítette. Szólt a magyar irodalom klasszikus, századok óta érvényes trendjeiről, jellegzetességeiről, amelyek a rendszerváltás kapcsán és következtében alaposan módosultak, szekuláris érvényű változást okozva. Szólt arról is, hogy a sorskérdésekkel foglalkozó, mintegy virtuális parlamentet, virtuális ellenzéket teremtő irodalom – ebben a vonatkozásban – elveszítette funkcióját. Nemcsak utalt rá, de tömören vázolta azt is, mi a helyzete, funkciója, az irodalomnak azokban az országokban, amelyek fejlődési útjára a magyarok is ráálltak. Ennek kapcsán nemcsak társadalmi mozgások, politikai irányzatok trendjeinek elemzésére került sor, de arra is, hogy miként érinti mindez magát az irodalmat, az irodalmi formákat, műfajokat, alkotásmódokat. És itt jöttek be a „képbe” az olvasók. Pomogáts – persze nem az olvasáskutatók módján – felrajzolta, milyen olvasói elvárásokkal kell számolnia az íróknak. Szólt az „aluljárós” olvasmányok iránti igényről, a tévé-videó olvasmányellenes instanciáiról, de arról is, hogyan tagozódott, rétegeződött és tagozódott-rétegeződött át-meg-át az olvasónézőközönség, miféle preferenciái alakultak ki, mely műveket tüntette ki érdeklődésével, milyen munkákra szavazott – a maga módján. (Különösen érdekes volt, amikor az előadó – ezzel kapcsolatban – nem maradt az általánosságok, absztrak-

ciók szintjén, hanem konkrét művek elemzésére is sort kerített. Mondjuk Jókai Anna vagy Závada Pál regényei kapcsán.) De futurológiai fejtegetésektől sem idegenkedett az Írószövetség elnöke. Elmondta, miként látja ő a közelebbi idők változásait, milyen irodalmi funkciók állandóságára, „örök” voltára lát nemcsak garanciákat, de konkrét, másként nem értelmezhető jeleket, adottságokat is, valamint szólt arról is, hogy miként módosulhat az olvasók izlése a belátható időben.

A könyvtárosok, akik – más oldalról, más nézetből – sokszorosan szembesültek már a Pomogáts felvillantotta mozgásokkal, jólesően érezhették, hogy a maguk könyvtári módján az írók (irodalom) és az olvasók közti eltérések, anomáliák, egyenlőtlen fejlődési tendenciák „kezelésére”, kiegyenlítésére, a két oldal „egymáshoz passzítására” születtek. Az előadó, aki a könyvtár szót ki sem ejtette a száján igen pontosan megmondta, mit vár el az irodalom és olvasó az ezredvégen a könyvtártól, miben látja annak jelentőségét, szerepét, hol tekinti nélkülözhetetlennek.

A könyvkiadás és könyvkereskedelem alakulása és tendenciái, kitekintéssel a könyvtárakra címmel szólott a plenáris ülés hallgatóságához Kocsis András Sándor, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesületének alelnöke. Előadásának nemcsak címe, időtartama is hosszú volt. Nem véletlenül. A kiadókkal kapcsolatban igen sok az ismerethiány. Ezek elosztatására tett – igen sikeres – kísérletet az előadó. Nem restelt onnan indulni, ahol még minden világos, egyszerű és átlátható volt, a rendszerváltás előtti kiadói viszonyoktól. Ezeket még minden könyvtáros jól ismeri-ismerte. Kocsis András Sándor jóvoltából megvilágosodtak az azóta történt mozgások, irányok, trendek és – ellentmondásos – eredmények is. Képet kaphattunk arról, hogyan bomlott fel nemcsak a „klasszikus” kiadói struktúra és gyakorlat, de arról is, milyen – szinte tragikus mélységű – anomáliák sorjáztak éveken keresztül. Hogyan mentek csődbe régi, „bevált”, jó kiadók, és hogyan frissen, nagy ambícióval indult, jobb sorsra érdemes vállalkozások, kezdeményezések. Miféle pazarlás folyt sokáig anyagi és szellemi téren, milyen sebesültek és hullák jelezték az úton, merre nem lehet, nem szabad menni. És persze szólt a konszolidáció lassú kibontakozásáról is, majd meg felvázolta a mai kiadói panorámát, és azt is, milyen fejlemények várhatók közelezen. De nem érte be ennyivel. Hatalmas külföldi kitekintést is adott, trendekről, változási-fejlődési irányokról, arról, hogy milyen – kiadói – műfajok megjelenésére, feldúsulására várhatunk, mire kell felkészülnünk. Szólt az elektronikus kiadványok gyors előretöréséről, de arról is, hogy ezek a kiadványok ma Magyarországon az össztermés egy százalékát sem érik el. Szóval illuziókat és tévképzeteket oszlatott, a valós helyzet áttekintését tette lehetővé. Bizonyos szempontból az ő előadása volt a leginkább szemnyitó jellegű, a legtöbb eddig ismeretlen tényt és összefüggést feltáró.

Immáron egy-az-egyben kiadók és könyvtárak viszonyáról, e viszony alakulásáról szólt a harmadik előadó Győri Erzsébet. Előadása (*A kiadók és a könyvtárak, a könyvtárak mint kiadók*) teljes terjedelmében olvasható a 3K jelen számában.

A Vándorgyűlés természetesen sokkal gazdagabb kínálatú volt, mint a központi problémákra koncentrálnak beszámolóink alapján az ott jelen nem levők gondolhatnak. Mert egyrészt igaz az, hogy talán minden eddigi Vándorgyűlésnél problémára összpontosítóbb, összefogottabb volt az idei, ám ebből sem marad-

tak ki az „extrák”. És nemcsak az oldott baráti összejövetelekre, „magánjellegű” találkozásokra, meghitt szakmaizásokra gondolunk, de olyasmikre is, mint a pályázatok kérdését (vagyis a gyakorlatilag talán legfontosabb-legégetőbb könyvtárosi problémát) megbeszélő nyílt nap programja (*A pályázó könyvtár és könyvtáros* címmel beszélgettek Győri Erzsébet, *Ramháb Mária, Skaliczki Judit Biczák Péter, Vajda Erik és Ambrus Zoltán*) vagy az olyasféle beszámolókra, mint *Fogarassy Miklósa* (OSZK–KMK) az ALA idei vándorgyűléséről. És természetesen külön programjaik voltak (külön programjaik is voltak) a gyermekkönyvtárosoknak, az orvosi könyvtárosoknak, külön rendezvényei az MKE társadalomtudományi szekciója tagjainak (ahol, többek közt bemutatkoztak az európai unios információkkal, dokumentációkkal foglalkozó könyvtárosok, vagy a frankofil könyvtárosok csoportja) stb.

Igen sok tanulsággal járó, szinte mérhetetlen mennyiségű új információt közvetítő, sőt, ami mindennél többet jelenthet, új szemléletet, „hozzáállást”, új könyvtárosi világgépet és cselekvési programot generáló összejövetel volt a XXXI. Vándorgyűlés. Hála és köszönet érte a szervezőknek, rendezőknek, előadóknak és – éppen nem utolsó sorban – a kitűnő vendéglátóknak. (gye)

Kutatás, állományfeltárás, szerzővé válás

A könyvtárak, de általában a közgyűjtemények alapfeladatai sorába ugyan beletartoznak azok, amelyek elvégzése mentén ezen intézmények dolgozói könyvek szerzőivé válhatnak, ám ezek az intézmények általában a tudománypolitika oldaláról nem tudományos műhelyként számon tartottak. Tanulmányomban megkísérlem számba venni azokat a jelenségeket, amelyek kialakították bennem azt a meggyőződést, miszerint a mai könyvtáraknak hallatlanul megnőtt az esélyük arra, hogy intézményként – és hangsúlyoznám az intézményes jelleget – olyan tudományterületekre, jobb esetben oktatási területekre léphessenek, amelyek kikerültek a kutatómunkát alapfeladatként végző intézmények, illetve főállásban ilyen tevékenységet folytatók tevékenységi köréből és sok esetben látóköréből is. Annak ellenére, hogy a közgyűjteményekből elmennek a tudományosan minősítették, a humán szakmákban jelentkező újpozitívista szemlélet felértékeli a könyv-, kézirat- és levéltári alapkutatásokat, amelyek elvégzéséhez több generációnak már hiányoznak az alapismeretei. Az említett számbavétel során a humán tudományok, a felsőoktatás, a könyvtárosok képzése, illetve a könyvtári munka egyes területein mutatkozó jelenségekre térnék ki azzal a céllal, hogy felvessem a könyvtári napi feladatok és a tudományos kutató munka összekapcsolásának a lehetőségét.

*

A *könyvtárosok*, illetve a könyvtárban dolgozók *társadalmi megítélésének* változására az elmúlt három-négy évtizedből számos érdekes példát emelhetnénk ki. Azért nem akarok most történeti – a régebbi korokig visszamenő – példákat

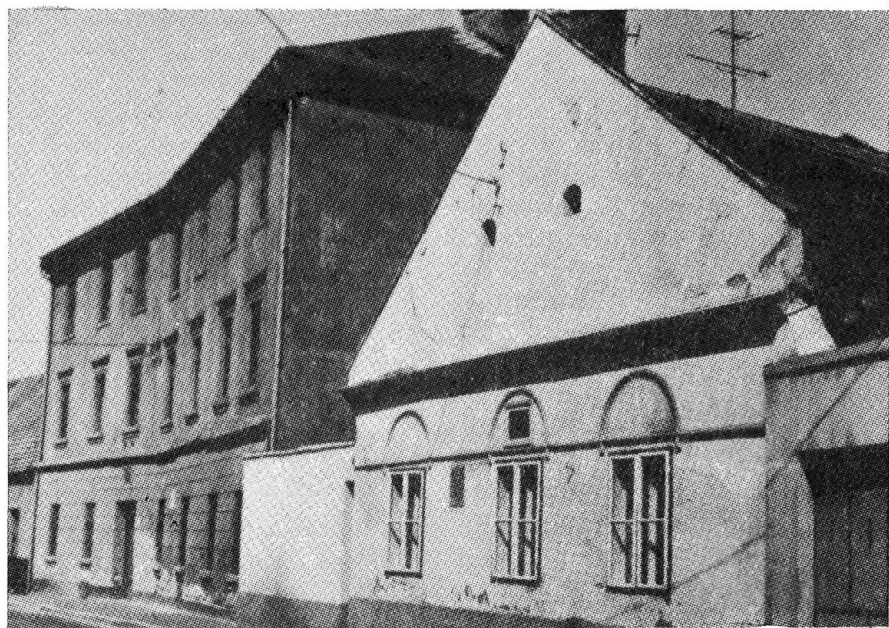
idézni, mert a közelebbi idő s jelenünk éppen elég, mindenki által megtapasztalt jelenséget eredményezett.

Az 50-es és 60-as években – bár példa akad az ezt követő korszakból is – a könyvtárak (levéltárak és múzeumok) számos kiváló tudóst fogadtak be, a maguk részéről örömmel, a befogadott részéről nyilván vegyes érzelmekkel. Azért, mert az illetők tudósként vagy éppen íróként való szereplése, alkotása a politikai rendszer irányítói által nem kívánatosnak minősült. Számos közismert példa említhető Iványi Bélától, Kosáry Domokoson, Antall Józsefen át Fried Istvánig. „Ellesz a könyvtárban”, „jó lesz könyvtárosnak”. Értéktétel volt ez s negatív, csakúgy, ahogy az is, hogy a könyvtárak a feleségek és barátnők, a lecsúszott káderek világává válhattak. Ez előbbi csoport azonban, a könyvtárba politikai okból száműzöttek a legjobb könyvtáros hagyományokat folytatva, részben újjáélesztve, karöltve az azért mindig meglévő jó könyvtáros szakember gárdával, komoly értékeket teremtett azzal, hogy alapvető bibliográfiák készültek el, azzal, hogy az olvasókat valóban azok szellemi partnereként tudta szolgálni. A nagyobb gyűjtemények évkönyvei rangos tudományos periodikumokká tudtak válni.

A 80-as évekre, amikor a magyarországi kutatás-finanszírozási rendszer részben pályázati pályára állt át, sok könyvtár szellemi műhelyként is fel tudta magát mutatni, alapvetően olyan témákkal, amelyek a saját állományuk feltárását tudták alapjukul, de ennél tágabb horizontot is célba tudtak venni. A tudományos élet demokratizálódása azonban *elvonta a tudósokat* a közgyűjteményekből, amelyek így sok esetben csak a személyes karrier első állomásai maradtak, ugródeszkák. Ez a jelenség alapvetően a 90-es években gyorsult fel, amikor a gomba módra szaporodó egyetemek és főiskolák imponálóbb karriert és ténylegesen jobb munkakörülményeket kínáltak a könyvtárakban dolgozóknak, főleg azoknak, akik tudományos minősítéssel is rendelkeztek, hiszen a felsőoktatási intézmények hiányt szenvednek az ilyen alkalmazottakból.

Az említett demokratizálódás, amellyel együtt járt a nyugat-európai és amerikai II. világháború utáni szellemi áramlatok kései recepciója, elnyújtotta a *humán diszciplínák elméletiesedésének folyamatát*. Egyben elkényeztette az újabb generációkat: egy-egy újnak mondott elméleti megközelítés királyi útnak tűnt és tűnik ma is számos kutatónak. Különösen a történeti diszciplínák háttérbe szorítása, a forrásfeltárás és forráselemzés elmaradása elfogadhatatlan sokunk számára. A felsőoktatásban lezajlott tömegesítés és színvonalcsökkenés mentén megtörtént a képzés elméleti irányú elmozdítása, az óraszám csökkentése, a prozemináriumi foglalkozások megszüntetése. Ez a könyvtárak és a könyvtárosok számára komoly feladatot jelent, hiszen még az értelmiségi olvasók jelentős része sincsen tisztában a saját szakmája könyvészeti alapismeretivel. A könyvtáros megítélésében ez a helyzet olyan változást eredményezett, hogy immár azzá a személlyé vált, akinek ezeket az ismereteket produkálnia kell, hiszen ezekkel az alapismeretekkel a – rosszul értelmezett – felsőfokon már nem méltó foglalkozni. *Ha nem is deklaratív módon – sőt gyakran a lenéző attitűd megtartásával –, ebben az összefüggésben a könyvtáros szerepe felértékelődött.*

A könyvtáros világban a fentiekkel párhuzamosan két alapvető változás zajlott le: egyrészt a *könyvtártudomány* zárt, önmagában túl bonyolult világgá alakította a diszciplínát, másrészt az *informatikai eszközök* olyan *médiумot* ajánlottak fel, amely képessé teheti a könyvtárost a lassan elfeledett múlt számbavételére,

illetve arról az alapismeretek szakszerű szolgáltatására. Nem gondolom természetesen, hogy az eddigiekben didaktikusan kiemelt változások felemlítése mentén élesen és leegyszerűsítve megfogalmazott problémák megoldásában a könyvtárosok egyedül maradtak, és ez lesz a mi nagyszerű kultúramentő harcunk. A legtöbb komoly tudományos és oktató műhely tagjai pontosan érzékelik ezeket a problémákat, a szükséges és elégséges történeti ismeret átadásának meghatározását azonban ezek is csak együttműködésben, és pedig alapvetően a könyvtárakkal és a könyvtárosokkal együttműködésben képzelik el.

Ezért is lenne fontos a könyvtártudomány művelésében azt a nyelvet használni, amelyet a felhasználó külön képzés nélkül is megért. A könyvtárak és a bibliográfia történetében *a tudós és a könyvtáros* vagy *a tudós* – valamely diszciplínát tudományos szinten művelő – *könyvtáros* alakította ki a tudományok és a bibliográfiák rendszerét, nem *a könyvtárt használó tudós*, és nem is *a könyvtártudós*.

A továbbiakban nem foglalkoznék azzal a részben ide tartozó témával, hogy az említett prozemináriumok hiányát miként lehet az alsóbb iskolákba „könyvtárhasználát” címen részben visszahelyezni,

– mindannyian ismerjük Fülöp Géza, Homor Tivadar és Kokas Károly a 6–18 éves korosztály számára írt könyveit –

és azzal sem, hogy valóban van-e különbség a pedagógus könyvtáros, illetve a könyvtáros pedagógus között, s hogyan lehet ez utóbbiakat képezni.

A könyvtárosok képzésével kapcsolatosan azonban fontosnak tartom itt közölni néhány gondolatot. A könyvtár, illetve a könyvtáros szerzővé, alkotó, könyveket szerkesztő és kiadó intézménnyé, illetve személyyé válásához az alapokat a képzés folyamán kell leraknunk. Nem pusztán arról van szó, hogy a

könyvtár ne legyen önálló szak – az egyszakosság általában is a műveletlenség záloga, pusztán állami, fiskális szempontból van előnye, ami azért az értelmiség képzésében mégse lehet szempont –, és nem is csak arról, hogy a képzésen belül a tájékoztatás tárgy milyen hangsúllyal szerepeljen (ide értve a számítógépes lehetőségeket is). Egy szemlélet kialakítása sokkal fontosabb: olyan szemléleté, amely a könyvtáros öntudatot úgy erősíti, hogy a könyvtáros szakma korlátjait is pontosan megmutatja. A *sztóikus könyvtáros szemlélet*ről lenne az olvasatomban szó. Ez ugyanis alapja a könyvtáros aktivitásának, és biztosítja a szükséges együttműködésre törekvést is egyrészt egymás közt (más könyvtárakkal/könyvtárosokkal), másrészt azokkal a tudományos intézményekkel, azokkal a *tudósokkal*, akik a *könyvtáros tudományos munkájának felhasználói és egyben konzulensei is*. Természetesen nem szeretném azt állítani, hogy a könyvtáros tudományos munkája feltétlenül és kötelezően a könyvtár mint intézmény kutatási feladatainak teljesítésében kell, hogy megnyilvánuljon

– bárki lehet bármely tudományterület művelője magánemberként, s számos példa hozható arra, hogy valaki könyvtárosként komoly elméleti munkásságot tudhat magáénak –,

de azt sem tartom szerencsésnek, hogy a könyvtár tudományos eredménye az ott dolgozó tudós könyvtárosok éves teljesítményének utólagos adminisztrációjában merüljön ki.

Az eddigiekből, azt hiszem, szervesen következik az a gondolat, hogy amellet, hogy a könyvtári munka bármely területén dolgozó könyvtáros a *könyvtártudomány* aktív művelője lehet, a könyvtár tudományos teljesítményének lehetőségét elsődlegesen a *saját állomány feltárásában, a bibliográfiák és a repertóriumok összeállításának területén* látom. Könyvtártípustól függetlenül igaz tehát az állítás, hogy *valamennyi könyvtár könyvtörténeti kutató műhely* is. Bármely leíró katalógus, bármely szempontú bibliográfia, bármely kiadvány repertórium, bármely kiállítás – a megjelenés könyv vagy elektronikus formájától függetlenül – a magyarországi írott kultúra egy fejezete.

A könyvtárakon belüli feszültség egyik forrása az, hogy a munkatársak egyik csoportja olyan munkaterületen dolgozik, amely közelebb esik a kutatómunkához: az egyes dokumentumok feltárásában valamilyen formában mélyebbre kell jutnia a napi könyvtári munkában. Ez feloldhatatlan ellentét ugyan, ám a kurrens anyagok leírásával, a bibliográfiai adatbázisok építésével – ilyen munkát pedig minden könyvtáros végez – azt az alapot teremti meg, amely nélkül a szakmai, illetve a tematikus elv szerint felépülő bibliográfiák sem léteznek. A közeli jövőben a könyvtáraknak és a tudományos műhelyeknek meg kell valósítaniuk azokat a terveket, amelyek 5-10 éve még illúzióknak tűntek, nevezetesen egy egységes nemzeti bibliográfiai adatbázist.

A szakirodalomból itt csak Vajda Erik nagyszerű tanulmányát említsem: Időszaki kiadványok válogatott cikkeinek on-line adatbázisa kooperációs partnerek együttműködésével. Bp., 1994, OSZK-KMK (A Könyvtári Figyelő könyvsorozata 2.).

Ennek alapja természetesen a Nemzeti Bibliográfia adatbázis lesz, amelyet használva (szándékunk szerint ingyenesen használva) készülnének a kurrens szaktudományi, helyismereti stb. bibliográfiák. A kiegészítések az ingyenesség fejében válnának a központi adatbázis részévé. Ebben a munkában elsődlegesen

könyvtárosok vesznek majd részt, az egyes szakmai bibliográfiák szerkesztési elveit azonban meghagynánk a szorosan együttműködő könyvtáros/tudós munkakapcsolatnak.

A saját állomány feltárásában végezhető tudományos kutatómunka azonban vitán felül főképpen azok számára adott, akik olyan területen dolgoznak, ahol a bibliográfiai elemek megismeréséhez mélyebb, egy-egy korszakra, régióra, szakterületre vonatkozó ismeretek kellene. Olyan ismeretek, amelyek már az illető szakterület aktív művelését is jelentik. Az ilyen adatok megszerzése, sok esetben felkutatása mentén sok forrásközlés, tanulmány, esetenként könyv jelent már meg. Külön ki kell emelni a könyvtáraknak a helytörténeti kutatásokban betöltött és betöltendő szerepét. A levéltárakkal és múzeumokkal közösen a kutatás, a nyilvántartás és a kiadás motorjai a könyvtárak, így a tudományos munkájuk kiegészül a lokálpatrióta közönség által megbecsült tudományos szervező tevékenységgel.

Napjainkban egyre nagyobb igény mutatkozik arra, hogy az eddigi tudományos eredményekről szóló alapinformációk – bibliográfia, katalógus – elektronikus formában elérhetőek legyenek. Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy az ilyen formában nem elérhető adatokat az újabb értelmiségi generációk tagjai nem tekintik információknak. Az ismeretek áthagyományozásának folyamatában tehát valamennyi szakma alapvetően a könyvtárosok *gyors és szakszerű* reagálására vár. Nem csupán vár: a szakmák illetékes fórumai készek az együttműködésre. A könyvtárosok renoméja tehát várhatóan meg fog növekedni. Egyrészt az előbbi értelemben, másrészt viszont úgy, hogy a nyugat-európai példát követve a magyarországi humán kutatásokban is feléledőben van egy újpozitivisták szemlélet. A pontos, adatszerű feltárás, a kritikai elemzések háttéranyagául szolgáló forrásanyag nyilvántartása és egyszerű – nem kritikai – kiadása egyre elismertebb tudományosnak minősülő tevékenység. A már említett helytörténetírás, a régiók történetének feltárása ugyancsak olyan terület, amelynek jelentőség-emelkedése a könyvtárosok számára is újabb lehetőséget kínál és feladatot jelent.

Fontosnak véljük azt a jelenséget is, hogy a kezdő humán kutatók közt egyre többen vannak újra, akik felismerik a könyvészeti ismeretek súlyát, akik egy-egy levél- és kéziratári vagy könyvtári egység feltárására alapozzák írásaikat, hosszabb távon karrierjüket. A könyvtáros a kezdő szakember formálásában, képzésében vesz tehát részt akkor, amikor ezeket az olvasókat a saját állomány feltárásának folyamatába is bevonja. Ennél is fontosabb azonban az a tény, hogy egyre több azon pályázati lehetőségeknek a száma, amelyek az előbb említett cél – a saját állomány feltárása, gyors, informatikai eszközökkel is elérhető feldolgozása – mentén keletkeztek. A kulturális kormányzat külön alapítványt is létrehozott a magyar vonatkozású dokumentumok felkutatásának támogatására (Klebensberg Alapítvány). A könyvtárosok számára mindez tulajdonképpen azt jelenti, hogy mindennapi munkájuk tudományos perspektívát kapott. Azt hiszem, hogy ezzel a lehetőséggel élni személyes és intézményi érdek is.

Monok István